

PRAĆENJE PLURALIZMA MEDIJA U DIGITALNOJ ERI

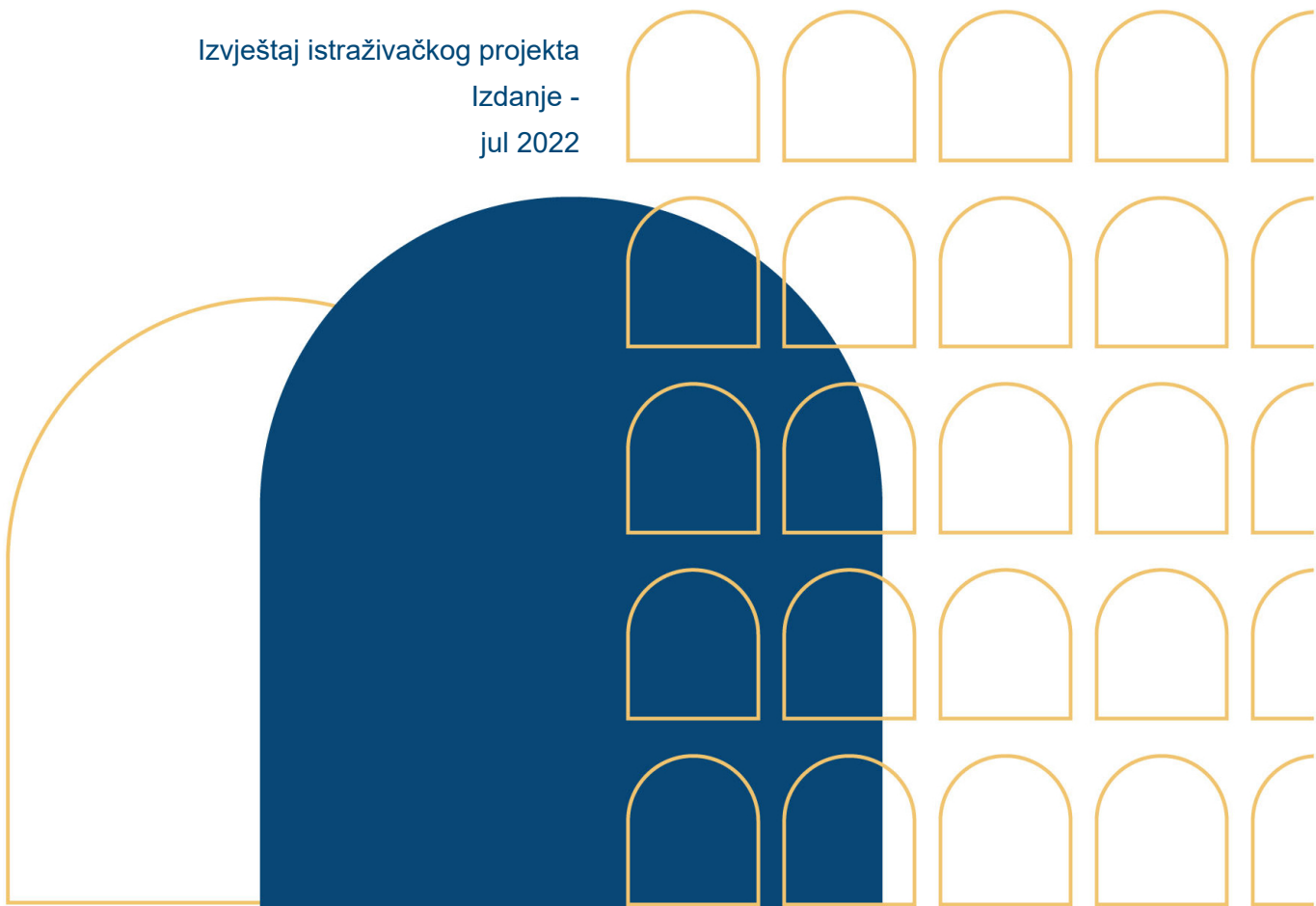
PRIMJENA MONITORA MEDIJSKOG PLURALIZMA U EVROPSKOJ UNIJI, ALBANIJI, CRNOJ GORI, REPUBLICI SJEVERNOJ MAKEDONIJI, SRBIJI I TURSKOJ ZA 2021. GODINU

Izveštaj za zemlju: Crna Gora

Daniela Brkić, nezavisna istraživačica

Izveštaj istraživačkog projekta

Izdanje -
jul 2022

SADRŽAJ

1.	O projektu	4
1.1.	Pregled projekta	4
1.2.	Metodološke napomene	4
2.	Uvod	6
3.	Rezultati prikupljanja podataka: procjena rizika za medijski pluralizam	8
3.1.	Osnovna zaštita (45% - Srednji rizik)	9
3.2.	Tržišni pluralizam (68% - Visoki rizik)	11
3.3.	Politička nezavisnost (64% - Srednji rizik)	14
3.4.	Društvena uključenost (69% - Visoki rizik)	16
4.	Pluralizam u online okruženju: procjena rizika	19
5.	Zaključci	22
6.	Napomene	24
7.	Reference	26
	Aneks I. Istraživački tim zemlje	
	Aneks II. Grupa eksperata	

© Evropski univerzitetski institut 2022

Poglavlja © Daniela Brkić, 2022

Ovaj rad je licenciran u skladu sa Creative Commons Attribution 4.0 (CC-BY 4.0) International licencom koja reguliše uslove pristupa i korišćenja ovog rada. Prilikom pozivanja ili citiranja mora se navesti puno ime autora, urednika, naslov, serija i broj, godina i izdavač.

Stavovi iznijeti u ovoj publikaciji predstavljaju mišljenje autora, a ne Evropskog univerzitetskog instituta.

Izdavač

European University Institute (EUI)

Via dei Roccettini 9, I-50014

San Domenico di Fiesole (FI)

Italy

ISBN:978-92-9466-309-2

doi:10.2870/874640

Nastalo uz podršku Erasmus+ programa Evropske unije. Evropska komisija podržava EUI kroz budžet EU. Ova publikacija odražava isključivo stavove autora i Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija koje publikacija sadrži.

1. O projektu

1.1. Pregled projekta

Monitor medijskog pluralizma (Media Pluralism Monitor - MPM) je istraživački alat dizajniran za identifikaciju potencijalnih rizika za pluralizam medija u državama članicama i zemljama kandidatima za članstvo u Evropskoj uniji. Ovaj narativni izvještaj izrađen je na osnovu podataka prikupljenih uz pomoć MPM alata tokom 2021. godine. Istraživanje je sprovedeno u 27 zemalja članica EU, kao i u Albaniji, Crnoj Gori, Republici Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Turskoj. Ovaj projekat, kroz pripremnu akciju Evropskog parlamenta, podržan je grantom koji je Evropska komisija dodijelila Centru za medijski pluralizam i slobodu medija (Centre for Media Pluralism and Media Freedom - CMPF) Evropskog univerzitetskog instituta.

1.2. Metodološke napomene

Autori i kontrolori

CMPF saraduje saiskusnim, nezavisnim nacionalnim istraživačima koji prikupljaju podatke i pišu narativne izvještaje, osim u slučaju Italije, gdje podatke prikuplja tim CMPF-a. Istraživanje je bazirano na standardizovanom upitniku koji je razvio CMPF.

U Crna Gora, CMPF-u je partner bila Daniela Brkić (nezavisna istraživačica), koja je prikupila podatke, bodovala i komentarisala varijable u upitniku i intervjuisala stručnjake. CMPF-ov tim je prekontrolisao izvještaj. A kako bismo dodatno osigurali tačnost i pouzdanost rezultata, grupa nacionalnih stručnjaka je u svakoj državi pregledala odgovore na pitanja izdvojena za evaluaciju. (lista stručnjaka nalazi se u Aneksu II). U odabranim zemljama, konačni izvještaj je dodatno pregledao nezavisni stručnjak iz date zemlje.

Rizici za pluralizam medija ispitivani su u četiri glavne tematske oblasti: osnovna zaštita, tržišni pluralizam, politička nezavisnost i društvena uključenost. Rezultati se temelje na procjeni niza indikatora za svaku tematsku oblast (vidi Tabelu 1).

Osnovna zaštita	Tržišni pluralizam	Politička nezavisnost	Društvena uključenost
Zaštita slobode izražavanja	Transparentnost medijskog vlasništva	Politička nezavisnost medija	Pristupačnost medija manjinama
Zaštita prava na informisanje	Koncentracija vlasništva u medijima informativnog karaktera	Uređivačka nezavisnost	Pristupačnost medija za lokalne/regionalne zajednice i postojanje medija zajednice
Standardi i zaštita novinarske profesije	Koncentracija on-line platformi i zaštita konkurencije	Audiovizuelni mediji, onlajn platforme i izbori	Pristupačnost medija za žene
Nezavisnost i efikasnost medijskih regulatornih tijela	Održivost medija	Državna regulacija resursa i podrška medijskom sektoru	Medijska pismenost
Doseg tradicionalnih medija i dostupnost interneta	Uticaj vlasnika i oglašivača na uređivanje sadržaja medija	Nezavisnost upravljanja i finansiranja javnih medijskih servisa	Zaštita od nezakonitog i štetnog govora

Digitalna dimenzija

Monitor (MPM) ne smatra da je digitalna dimenzija izolovano medijsko područje, već da je isprepletena s tradicionalnim medijima i postojećim principima pluralizma medija i slobode izražavanja. Ipak, MPM

omogućava mjerenje specifičnih rizika u digitalnoj sredini pa tako izvještaj sadrži i specifičnu analizu rizika povezanih s digitalnim medijskim okruženjem.

Izračunavanje rizika

Rezultati za svaku od tematskih oblasti i pojedinačne indikatore prikazani su na skali od 0 do 100%. Rezultati između 0 i 33% se smatraju niskim rizikom, od 34 do 66% srednjim, a oni između 67 i 100% visokim rizikom.

Na nivou indikatora, ocjena 0 vrijedi 3%, a ocjena 100 vrijedi 97%, kako bi bila izbjegnuta procjena potpunog odsustva ili nevojbenosti rizika.

2. Uvod

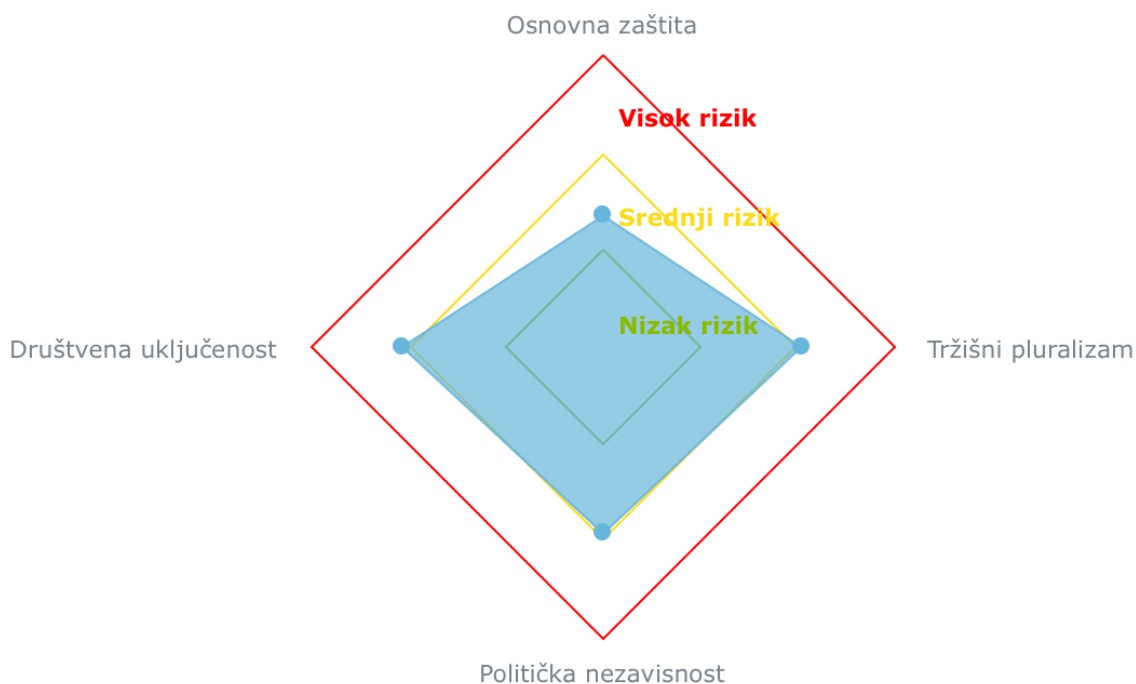
- **O zemlji:** Crna Gora je država Zapadnog Balkana sa više od 620.000 stanovnika i teritorijom od 13.812 kvadratnih kilometara. Crna Gora je obnovila državnu nezavisnost na referendumu 2006. godine, kada je prekinuta državna unija sa Srbijom u kojoj se našla nakon raspada Jugoslavije.
- **Jezici:** Službeni jezik je crnogorski, a u službenoj upotrebi su srpski, bosanski, hrvatski i albanski jezik.
- **Manjine:** Crna Gora je multinacionalna i multireligijska država. Prema posljednjem popisu stanovništva od 2011. godine, Crnogorci čine 44,98% stanovništva, Srbi 28,73%, Bošnjaci 8,65%, Albanci 4,91%, Muslimani 3,31%, Romi 1,01% i Hrvati 0,97%.
- **Ekonomska situacija:** Crnogorska ekonomija dominantno počiva na turizmu i trgovini. Iz tog razloga, bila je teško pogođena pandemijom COVID-19 2020. godine kada je realni BDP pao za -15,3% i iznosio je 6.737 eura po glavi stanovnika. Dinamičan špic ljetne sezone 2021. godine donio je značajan upliv prihoda od turizma, što je korigovalo projektovani ekonomski oporavak od 10,8 odsto. Javni dug je veoma visok (preko 80% BDP-a) zbog velikih infrastrukturnih projekata započetih u posljednjoj deceniji, a uz to, stopa nezaposlenosti je 2021. godine iznosila 16,6%. Visoki troškovi države i nezavršeno restrukturiranje državnih preduzeća i dalje koče razvoj privatnog sektora i punu transformaciju u tržišnu ekonomiju.
- **Politička situacija:** 2021. godinu u Crnoj Gori obilježila je visoka politička nestabilnost, koja je proizašla iz istorijskih rezultata parlamentarnih izbora u avgustu 2020. Nakon tri decenije formirana je prva vlada bez Demokratske partije socijalista, koju predvodi aktuelni predsjednik države Milo Đukanović. Glavni razlog političke promjene bio je sukob sa uticajnom Srpskom pravoslavnom crkvom u Crnoj Gori, a što je dodatno mobilisalo dio nezadovoljnih građana. Nova administracija, formirana minimalnom većinom u parlamentu, sačinjenom uglavnom od prosrpskih stranaka, srušena je već početkom 2022. godine izglasavanjem nepovjerenja u parlamentu.
- **EU integracije:** Crna Gora je članica NATO saveza od 2017. godine. Pregovore za članstvo u Evropskoj uniji (EU) započela je 29. juna 2012. godine.
- **Medijsko tržište:** U Crnoj Gori postoji veliki broj medija, ali to ne proizvodi očekivano bogatstvo sadržaja i kvaliteta. Na nacionalnom tržištu izlaze četiri dnevne novine čiji ukupni procijenjeni tiraž ne prelazi 15.000 primjeraka. Postoje četiri TV stanice sa nacionalnom pokrivenošću, od kojih je jedna javni medijski servis i 15 lokalnih, regionalnih i isključivo kablovskih emitera. Nacionalni javni radio ima dva kanala, a tu je i 16 lokalnih javnih radio-stanica. Postoji još 37 registrovanih komercijalnih radio stanica i više od stotinu internet medija, među kojima se dominantno izdvaja nekolicina informativnih portala.
- **Regulatorno okruženje:** Regulatori su nezavisni od vlade, ali njihovu finansijsku nezavisnost remeti parlament, koji je odgovoran za usvajanje finansijskih planova i izvještaja Agencije za elektronske medije i ima pravo da na njima interveniše. Agencija za elektronske medije ima vrlo ograničenu moć sankcionisanja, što umanjuje efikasnost regulacije radio-difuznog tržišta. U zemlji aktivno djeluje medijski sindikat, koji ulaže konstantan napor da osnaži regulativu i poboljša uslove u kojima rade medijski uposlenici. Profesionalne medijske organizacije nemaju značajnijeg uticaja na kvalitet medijskog sadržaja, a samoregulacija je veoma slaba. U 2021. godini, vlada je počela da priprema nacrt medijske strategije sa akcionim planom koji bi trebalo da posluži kao okvir za unaprjeđenje socio-

ekonomskog položaja novinara i njihove bezbjednosti, održivosti medijskog tržišta, samoregulacije, rada javnih medijskih servisa, govora mržnje i medijske pismenosti.

- **COVID-19:** Kriza izazvana pandemijom virusa COVID-19 nije značajnije pogodila poslovanje medija. Marketinški prihodi nijesu smanjeni, a nije bilo ni gubitka radnih mjesta u medijima. Vlada je nastavila sa mjerama podrške komercijalnim medijima koje su uvedene 2020. godine, a dodatna pomoć obezbijeđena je kroz novoosnovani Fond za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija. ^[4]

3. Rezultati prikupljanja podataka: procjena rizika za medijski pluralizam

Crna Gora: Oblasti rizika za medijski pluralizam

JS chart by amCharts

CEVI
CENTRE FOR MEDIA
PLURALISM AND
HIGH FREEDOM
MPM 2022

Crna Gora bilježi srednji rizik u oblastima osnovne zaštite (45%) i političke nezavisnosti (64%), a visok rizik u oblastima tržišnog pluralizma (68%) i društvene uključenosti (69%).

Oblast **osnovne zaštite** ima pozitivno uporište u pravnom okviru koji je uglavnom usklađen s evropskim standardima, ali i nedostatke u njegovoj implementaciji. Vlada je 2021. godine započela izradu srednjoročne medijske strategije (2022-2026) kako bi mapirala preostale izazove i predložila poboljšanja medijskog regulatornog sistema. Očekuje se nova zakonska regulativa u oblasti audio-vizuelnih medija, koja bi regulatoru trebalo da obezbijedi efikasniju moć sankcionisanja. Pristup građana informacijama je otežan institutom tajnosti, ćutanjem administracije i neefikasnim žalbenim mehanizmom. Novinarski standardi i zaštita novinara su na veoma niskom nivou. Fizički napadi na novinare su u rekordnom porastu, a uslove rada u medijima karakterišu niske plate, pritisci i strah. Profesionalne organizacije su preslabe da bi doprinjele podizanju etičkih standarda, a samoregulacija je nedovoljno razvijena.

Oblast **tržišnog pluralizma** sadrži indikatore vrlo visokog rizika u domenu medijske koncentracije i komercijalnog i vlasničkog uticaja na uređivačku politiku. Regulacija i samoregulacija nemaju mehanizme zaštite novinara i urednika od uticaja vlasnika. Stvarni i krajnji vlasnici medija osnovanih stranim kapitalom nisu poznati. Pravila medijske koncentracije ne važe za onlajn medije, a država još nije uspostavila pouzdan sistem za identifikaciju njihovih vlasnika i urednika. Ne postoje zaštitne mjere koje bi osigurale da državni resursi dodijeljeni lokalnim i nacionalnim javnim medijskim servisima (JMS) ne uzrokuju nesrazmjerne efekte na konkurenciju, a uz to su sveukupni kapaciteti za zaštitu konkurencije u medijskom sektoru slabi.

Oblast **političke nezavisnosti** bilježi ukupni rezultat srednjeg rizika (64%), zahvaljujući nedavnim naporima vlasti da uvedu veću kontrolu državne pomoći medijskom sektoru. Međutim, indikatori političke kontrole nad

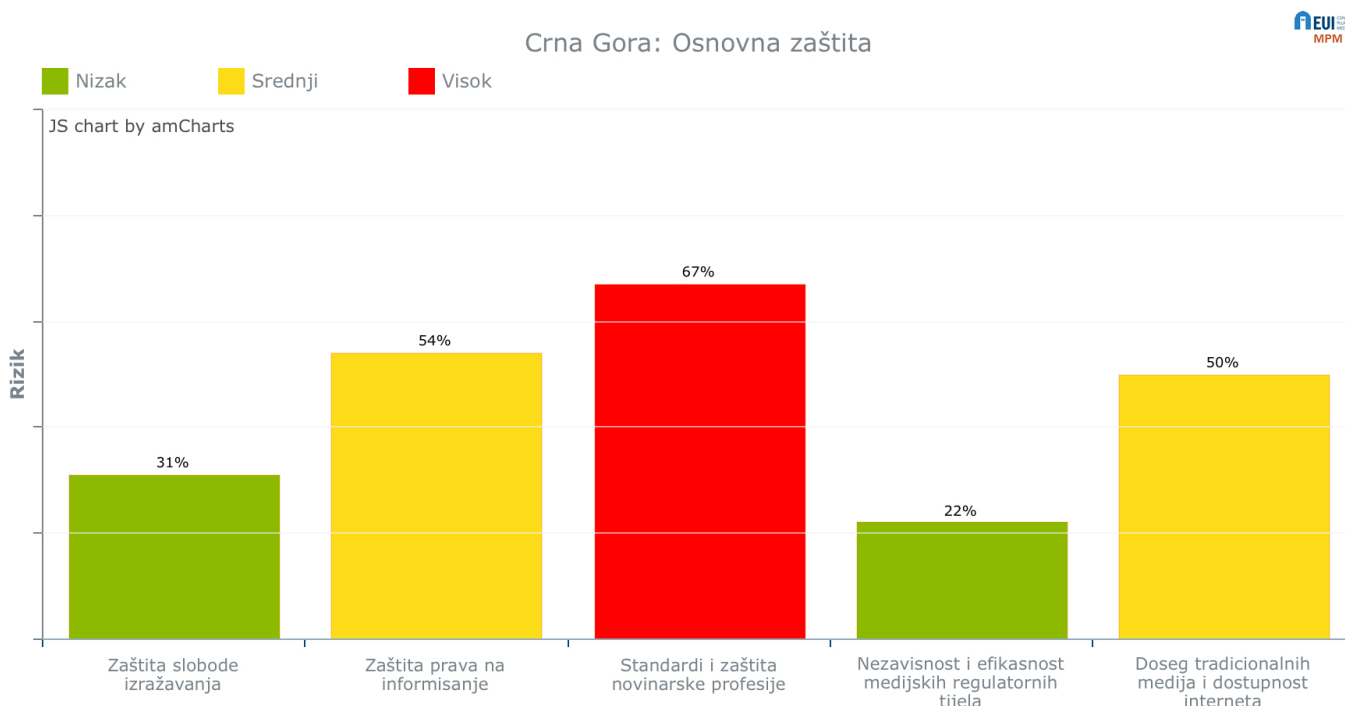

medijima, uređivačka autonomija i nezavisnost finansiranja i upravljanja javnim medijskim servisima su visokorizični. Vodeći mediji u Crnoj Gori su uglavnom politički povezani, a uređivačka politika često podređena stranačkim interesima. Nezavisnost javnih servisa još uvijek nije obezbijedena u dovoljnoj mjeri jer je parlament u potpunosti nadležan za izbor upravnog tijela JMS-a.

Oblast **društvene uključenosti** nosi visok rizik (69%). Jedan od glavnih rizika u ovoj oblasti vezan je za indikator Zaštita od nezakonitog i govora mržnje (83% - visok rizik), koji odražava rastuću prisutnost dezinformacija i govora mržnje na društvenim mrežama i komentarima na internet medijima. Država još nije obezbijedila sistemsko i efikasno rješenje ovog problema. Visok rizik je takođe povezan sa pristupom medijima za lokalne/regionalne zajednice (81% - visok rizik), budući da zakon ne poznaje koncept medija zajednice niti posebne šeme podrške lokalnim i regionalnim medijima. Takođe je važno uočiti i izraženu podzastupljenost žena na rukovodećim i izvršnim pozicijama u medijima, ali i sadržajima informativnih emisija. Što se tiče pristupa medijima osjetljivim grupama, znakovni jezik nije zakonski regulisan i slabo je prisutan u medijima, dok zvučni opis za slabovide gotovo da i ne postoji, što osobe sa ovim invaliditetom ostavlja čak i bez osnovnih medijskih sadržaja.

3.1. Osnovna zaštita (45% - Srednji rizik)

[NOTA_1974] *Indikatori osnovne zaštite predstavljaju regulatornu okosnicu medijskog sektora u svakoj savremenoj demokratiji. Oni mjere brojna potencijalna područja rizika, uključujući postojanje i efikasnost primjene regulatornih zaštitnih mjera za slobodu izražavanja i pravo na informisanje; status novinara u svakoj od zemalja, uključujući njihovu zaštitu i mogućnosti za rad; nezavisnost i djelotvornost nacionalnih tijela nadležnih za regulisanje medijskog sektora, te dostupnost tradicionalnih medija i pristup internetu.*

Crnogorsko zakonodavstvo garantuje i slobodu izražavanja i slobodan pristup informacijama, ali ćutanje administracije i neefikasnost sankcija i dalje predstavljaju ozbiljnu prepreku za ostvarivanje potpunog zakonskog prava. Nezavisnom regulatoru za elektronske medije nedostaje odgovarajuća moć kažnjavanja da bi efikasnije vršio svoju ulogu. Nadalje, najozbiljniji rizici su oni koji se odnose na novinarsku profesiju i zaštitu novinara. Profesionalna regulativa i samoregulacija su i dalje vrlo slabe, a rekordan broj napada na novinare u 2021. godini snizio je ocjenu za ovu oblast za 2 procentna poena na 45 u ukupnom rejtingu.

Indikator **Zaštita slobode izražavanja** nosi nizak rizik (31%) i tri procentna poena je niži nego u prethodnoj godini. Crnogorski pravni okvir za zaštitu slobode izražavanja je u velikoj mjeri usklađen sa evropskim standardima. Sloboda izražavanja je garantovana Ustavom i Zakonom o medijima (82/2020)^[3] uz ograničenja u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava. Postoji nekoliko dostupnih mehanizama za otklanjanje povreda slobode izražavanja, kako je predviđeno opštim Zakonom o medijima i Krivičnim zakonom (70/2003)^[4], ali je efikasnost pravosuđa ograničena. Sudovi su u velikoj mjeri uskladili procese donošenja odluka sa praksom ESLJP i pravni lijekovi omogućavaju proporcionalne odgovore na objavljivanje ili emitovanje klevetničkih izjava^[5]. Međutim, prosječno trajanje postupka po tužbama za povredu prava ličnosti pred crnogorskim osnovnim sudovima je dvije godine (Činjenicama protiv tužbi – deset godina od dekriminalizacije klevete u Crnoj Gori, 2021). Mehanizmi samoregulacije su veoma slabi.

Indikator **Zaštita prava na informacije** bilježi srednji rizik (54%), i za 6 procentnih poena je niži u odnosu na prethodnu godinu. Pristup informacijama u posjedu javnih službi ima ozbiljna ograničenja u praksi. Trećina svih zahtjeva za slobodan pristup informacijama se u potpunosti ili djelimično odbija, a broj žalbi na godišnjem nivou gotovo je jednak broju zahtjeva. Tri četvrtine njih nadležni organi smatraju opravdanim, a oko jedne četvrtine žalbi se odnosi na ćutanje administracije. Vlada je 2021. godine završila reviziju Zakona o slobodnom pristupu informacijama^[6] koja je započeta u proljeće 2019. godine. Njegova primena bi trebalo da počne 2023. godine, jer je ocijenjeno da prvo treba ojačati institucionalne kapacitete nadležnog organa - Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama.

Uspostavljen je pravni okvir za zaštitu zviždača^[7], ali za više od četiri godine od primjene zakona samo četiri osobe su dobile takvu zaštitu. U 2021. godini, međutim, nakon promjene rukovodstva nadležne agencije, došlo je do značajnog porasta broja prijava korupcije - 75 u prvih 6 mjeseci (28 u uporednom periodu 2020. godine). Nadležna Agencija za sprječavanje korupcije odobrila je zaštitu za 3 zviždača, a takođe i aktivno podstiče saradnju sa civilnim sektorom, medijima i građanima.

Indikator **Novinarska profesija, standardi i zaštita** nosi visok rizik (67%), i najveći je u oblasti osnovne zaštite, a dodatno je porastao za 3 procentna poena u odnosu na prethodnu godinu. U Crnoj Gori je u 2021. godini zabilježeno 25 napada na fizičku sigurnost novinara, što je značajno povećanje (47%) u odnosu na prethodnu godinu. Ono što posebno zabrinjava je broj prijetnji smrću. (Izveštaj o sudskim postupcima za napade na novinare, 2021.). Nadalje, u 3 od 5 prijavljenih slučajeva fizičkih napada žrtve su bile žene, a 5 od 9 prijavljenih prijetnji i verbalnih napada dogodilo se opet na novinarke.

Najteži slučajevi koji su se desili u Crnoj Gori (jedno ubistvo 2004. i dva pokušaja ubistva 2008. i 2017. godine) ostaju neriješeni. U pokušaju da se pozabavi ovim rastućim prijetnjama medijskim slobodama, vlada je u aprilu 2021. osnovala novu ad-hoc komisiju za praćenje nasilja nad medijima. Takođe, Skupština Crne Gore je u decembru 2021. godine jednoglasno izglasala izmjene i dopune Krivičnog zakona kojima je propisana posebna krivično-pravna zaštita novinara. Civilno društvo je snažno zagovaralo ove amandmane. Profesionalna udruženja novinara nemaju moć da garantuju uređivačku nezavisnost ili poštovanje profesionalnih standarda. Nacionalni sindikat medija upozorava na loš materijalni status novinara, pritiske, preopterećenost poslom i strah. (Socijano-ekonomski položaj medijskih radnika u Crnoj Gori, 2021.). Slobodni i samozaposleni novinari nisu zaštićeni programima socijalnog osiguranja.

Iako je najavljen 2019. godine, još uvijek ne postoji zakon koji sadrži eksplicitna pravila o zaštiti novinara i njihovih podataka od nezakonitog policijskog nadzora, tj. koji transponuje odredbe Opšte uredbe o zaštiti podataka o ličnosti (GDPR). Početkom 2021. godine pokrenuta je krivična istraga protiv bivšeg šefa Agencije za nacionalnu bezbjednost i nekoliko službenika zbog navodnog nezakonitog nadzora javnih ličnosti među kojima su bila i dva novinara.^[8]

Nije bilo prijavljenih slučajeva u kojima se od novinara tražilo da otkriju izvore informacija, ali Zakon o

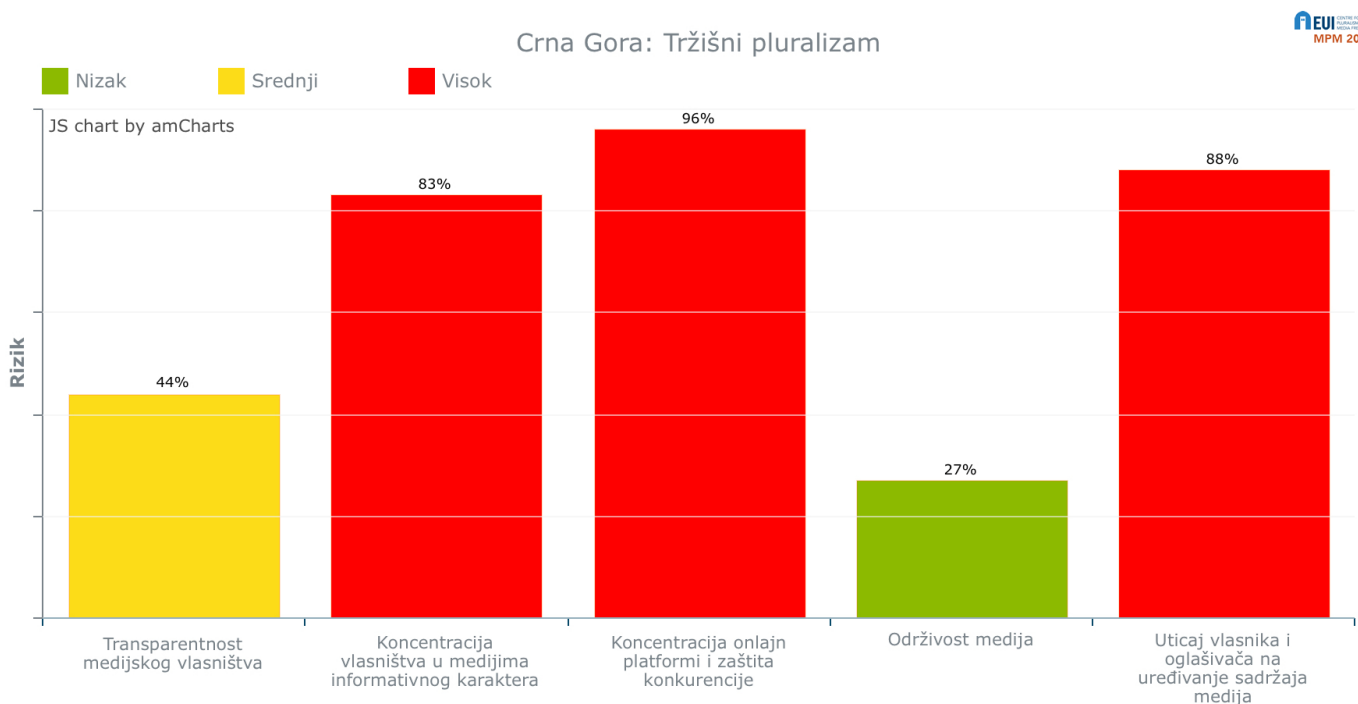
medijima tu mogućnost ostavlja državnom tužiocu ukoliko je to potrebno radi zaštite "interesa nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta i zdravstvene zaštite".

Indikator **Nezavisnosti i efikasnosti medijskih regulatornih tijela** bilježi nizak rizik (22%), i najbolji je pokazatelj u oblasti Osnovne zaštite. Regulatorna agencija za elektronske medije (osnovana 2010. godine Zakonom o elektronskim medijima, 046/10) uglavnom obavlja svoj mandat na profesionalan i transparentan način. Njena efikasnost u regulisanju tržišta radio-difuzije je, međutim, ograničena u praksi jer regulator može samo da izdaje upozorenja kao najblažu i često neefikasnu meru i sprovodi najstrožiju sankciju oduzimanja dozvole. Agencijom upravlja Savjet čije članove imenuje Skupština, a članove predlažu akademska zajednica, nevladin sektor, crnogorski PEN centar i Asocijacija komercijalnih emitera.

Univerzalni domet tradicionalnih medija i pristup internetu bilježi ocjenu srednjeg rizika (50%). Univerzalna pokrivenost JMS-a je zakonski zagarantovana i trenutno je signalom nacionalnog javnog emitera pokriveno više od 98% teritorije Crne Gore. Procenat domaćinstava sa pristupom internetu u kući porastao je 2021. godine za 0,5% i dostigao 80,8%, dok je prosječna brzina interneta u zemlji 40,14 Mbps. Međutim, u Crnoj Gori ne postoje regulatorne mjere zaštite u pogledu neutralnosti mreže i nije moguće utvrditi da li ISP upravljaju mrežnim saobraćajem na način koji je transparentan, nepristrasan i neutralan.

3.2. Tržišni pluralizam (68% - Visoki rizik)

Oblast Tržišni pluralizam fokusira se na ekonomske rizike za pluralizam medija koji proizlaze iz nedostatka transparentnosti i koncentracije vlasništva, održivosti medijske industrije i izloženosti novinarstva komercijalnim interesima. Prvi indikator ispituje postojanje i efikasnost odredbi o transparentnosti vlasništva nad medijima. Nedostatak konkurencije i eksterni pluralizam se posebno procjenjuje za informativne medije (produkcija vijesti) i za online platforme (pristup vijestima), uzimajući u obzir odvojeno horizontalnu i unakrsnu koncentraciju medija; koncentraciju na online marketinškom tržištu i ulogu onih koji obezbjeđuju zaštitu konkurencije. Indikator održivosti medija mjeri trend prihoda i stopu zaposlenosti u odnosu na kretanje BDP-a. Posljednji indikator ima za cilj da procijeni rizike za tržišni pluralizam kada se radi o poslovnim interesima u proizvodnji medijskog sadržaja, odnosno uticaju komercijalnih interesa i vlasnika medija na uređivanje medijskog saržaja.

Oblast tržišnog pluralizma bilježi visok nivo rizika od 68%, što je povećanje za 6 procentnih poena u odnosu na prethodnu godinu. Regulatorni okvir o koncentraciji medijskog vlasništva ne pokriva onlajn medije. Uloga posrednika u konzumaciji vijesti raste, a komercijalni i vlasnički uticaj na uređivačku politiku ostaje snažan. Suprotno ovim trendovima, mediji su se pokazali održivim čak i usred krize izazvane pandemijom virusa COVID-19, ali su razlozi više politički nego ekonomski.

Pokazatelj **Transparentnost medijskog vlasništva** nosi ocjenu srednjeg rizika (44%). Zakon o medijima (82/2020) naložio je svim medijima da "omogućuje jednostavan, neposredan i stalan pristup" podacima o vlasnicima i povezanim licima, ali do kraja 2021. godine nadležni organi nisu uspjeli postići punu usklađenost sa ovom odredbom. Podaci o vlasništvu za audio-vizuelne medije su najvećim dijelom dostupni javnosti putem internet stranice regulatorne agencije (AEM). Registar štampanih medija nije javan, a djelimični podaci o izdavačkim preduzećima dostupni su samo preko Centralnog registra privrednih subjekata. Odredbe o sankcionisanju za nepoštovanje obaveza transparentnosti postoje, ali nikada nisu primjenjene. Krajnji vlasnici medija osnovanih stranim kapitalom nisu poznati. Ovo je posebno važno jer će 2021. godine, nakon dvije promjene vlasništva i treće u toku, sve nacionalne TV stanice, osim javnog servisa, biti u vlasništvu stranih subjekata. Mediji i organizacije civilnog društva često dovode u pitanje interese stranih medija i njihove političke veze.

Indikator **Koncentracija vlasništva u medijima informativnog karaktera** bilježi visok rizik (83%) što je povećanje od 9 procentnih poena u odnosu na prethodnu godinu. Postojeći pravni okvir koji tretira pitanja koncentracije medijskog vlasništva primjenljiv je na tradicionalne medije, ali ne i digitalne (onlajn). Ne postoje pouzdani, provjerljivi ili javno dostupni podaci o novinskom tiražu i prodatim primjercima, kao ni podaci o gledanosti i slušanosti koji bi mogli poslužiti kao osnova za regulaciju u medijskom sektoru. Tržište je veoma malo, pa u audiovizuelnom sektoru 4 najveće kompanije ostvaruju 76 odsto ukupnih prihoda (PBS RTCG 58%, TV Vijesti 9%, Nova M 5%, TV Prva 3%). Kod radio stanica je konkurencija veća, ali četiri najveća vlasnika čine 60% tržišta. Postoje samo 4 dnevne novine, a prema finansijskim izvještajima za 2020. godinu dijele tržište ovako: Dan 33%, Vijesti 32%, Pobjeda 29% i Dnevne novine 5%. Dnevne novine su 31. decembra 2021. godine objavile gašenje štampanog izdanja.

Pokazatelj **Koncentracija onlajn platformi i zaštita konkurencije** bilježi najveći rizik (96%), koji je za 21 procentni poen veći u odnosu na prošlu godinu. Tržište onlajn medija u Crnoj Gori je u velikoj mjeri neregulisano, a preciznih finansijskih podataka za ovu oblast nema. U 2021. godini bilo je 109 registrovanih internet portala od kojih su 78 bili izvorno onlajn mediji. Od toga su podaci o poslovanju za 2020. bili dostupni samo za njih 48 (Socijalno-ekonomski položaj medijskih radnika u Crnoj Gori, 2021.). Četiri najviše rangirana sajta (Alexa.com) u Crnoj Gori su Facebook.com - 20%, Youtube.com - 18%, Google.com - 17% i Vijesti.me - 8%, ali nema dostupnih podataka o ostvarenim prihodima velikih onlajn platformi na ime oglašavanja na teritoriji Crne Gore.

Uloga posrednika u distribuciji vijesti je sve veća. Samo jedna četvrtina saobraćaja na deset najposjećenijih internet stranica u kategoriji vijesti i medija u Crnoj Gori generisana je direktnim pristupom, dok je 60 odsto posjeta preusmjereno sa pretraživača i društvenih mreža.

U Crnoj Gori ne postoji bilo kakav oblik oporezivanja digitalnih usluga ili povoljnih finansijskih šema između digitalnih posrednika i proizvođača informativnih medijskih sadržaja za korišćenje njihovog autorskog materijala.

Takođe, ne postoje regulatorne mjere zaštite koje bi osigurale da državna sredstva dodeljena javnim medijskim servisima ne izazivaju nesrazmjerne efekte na konkurenciju, iako ovi mediji čine 52% ukupnog medijskog tržišta.

Pokazatelj **održivosti medija** bilježi nizak rizik (27%), i čak je 17 procentnih poena niži u odnosu na prethodnu godinu. Zvanični finansijski podaci o poslovanju medijskih kompanija za 2021. godinu nisu bili dostupni u trenutku sastavljanja ovog izvještaja, ali procjene potvrđuju nastavak trenda iz 2020. godine kada je medijski biznis u Crnoj Gori ostvario 41,8 milion eura prihoda uz pozitivan saldo od 2,7 miliona eura. Otpornost medijskog tržišta povezana je sa činjenicom da se više od polovine (52%) medija finansira direktno iz lokalnih i nacionalnog budžeta, često po fiksnim stopama. Drugi razlog je državna pomoć medijskom sektoru koja je dodijeljena s ciljem otklanjanja posljedica COVID pandemije i ulazak novih aktera na tržište.

2021. godine počeo je sa radom novoosnovani Fond za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija. Kroz ovu šemu država finansira projekte u medijskom sektoru sa najmanje 0,09 odsto državnog budžeta. Ukupan raspoloživi iznos za 2021. godinu bio je 860.093,95 eura. Prvi grantovi iz ovog fonda dodijeljeni su u decembru 2021. godine.

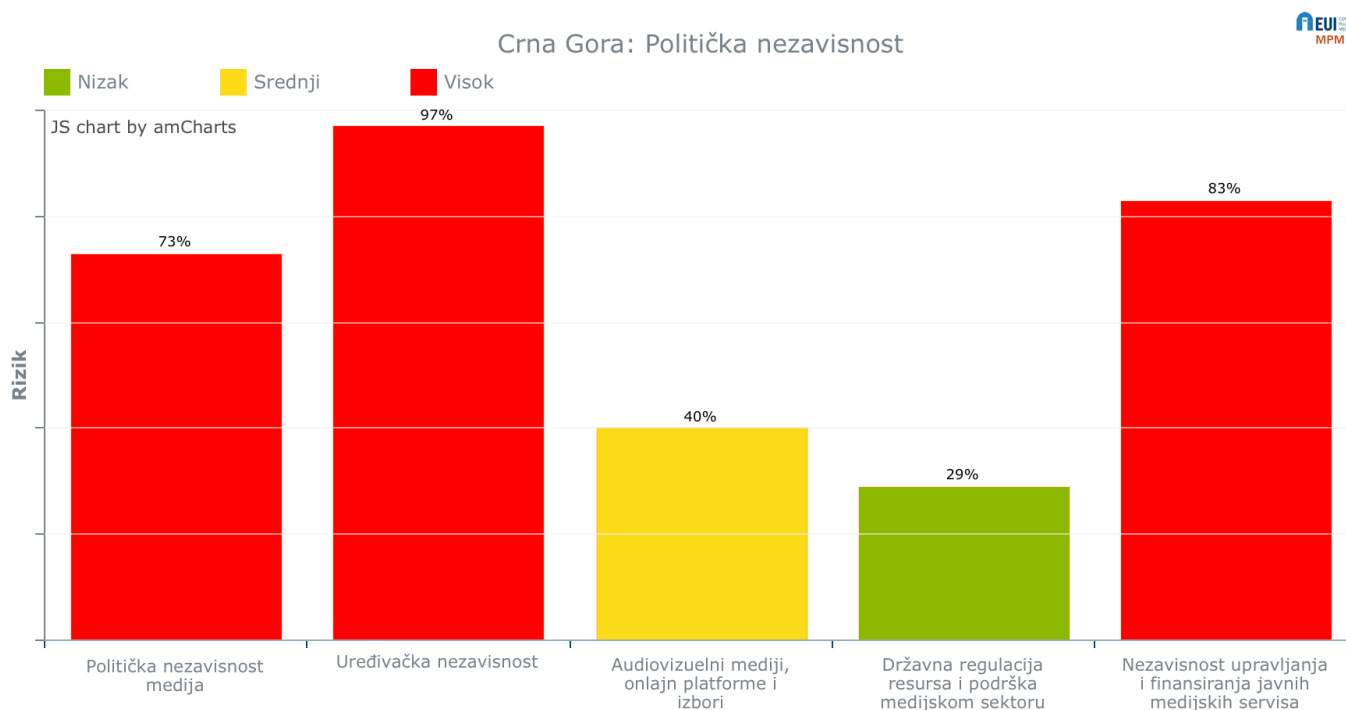
Predviđeni prihodi od oglašavanja u 2021. godini u Crnoj Gori porasli su za skoro 8% sa 10,3 na 11,1 milion eura. U 2021. godini nije bilo značajnijih otpuštanja u medijskom sektoru, dok je broj registrovanih medija povećan u odnosu na 2020. godinu.

Indikator **Uticao vlasnika i oglašivača na uređivanje sadržaja medija** takođe bilježi visok rizik (88%), i to za 13 procentnih poena viši nego prošle godine. Crnogorsko zakonodavstvo i regulativa ne poznaju bilo kakve mehanizme kojima bi se novinarima omogućila socijalna zaštita u slučaju promjene vlasništva ili uređivačke linije. Štaviše, zaštitne mjere ne postoje čak ni kod imenovanja i razrješenja glavnih urednika. Učešće novinara u reklamnim aktivnostima spominje se samo u Etičkom kodeksu novinara, koji kaže da „novinar/ka ne smije da se bavi reklamno-propagandnim poslovima“, ali se Kodeks uglavnom ne poštuje u praksi.

Uticao vlasnika na uređivanje sadržaja smatra se jednim od glavnih razloga autocenzure u medijima, što Sindikat medija Crne Gore prepoznaje kao široko rasprostranjen problem (Camović-Veličković i Laković-Konatar, 2021.). Prema njihovim istraživanjima medijskih sloboda i sigurnosti, prikriveni pritisak je prisutan u mnogim redakcijama kada je u pitanju izbor tema, poželjnih sagovornika i gledišta. Sindikat u svom istraživanju dalje navodi da se skriveno oglašavanje i pisanje u korist oglašivača može svakodnevno naći u gotovo svim medijima. Na osnovu anonimnih intervjua datih Sindikatu medija, crnogorski mediji, najvećim dijelom, nemaju interne propise o razdvajanju informativnih redakcija i novinara od marketinga i menadžera. Na primjer, prilično je uobičajeno da se voditelji vijesti angažuju u reklamama i da pozajmljuju glas u reklamnim porukama.

3.3. Politička nezavisnost (64% - Srednji rizik)

Indikator Politička nezavisnost procjenjuje postojanje i djelotvornost regulatornih i samoregulatornih mjera zaštite od političke pristrasnosti i političkih uticaja na proizvodnju, distribuciju i pristup vijestima. Tačnije, u ovoj oblasti nastoji se procijeniti uticaj države i, generalno, političke moći na funkcionisanje medijskog tržišta i na nezavisnost javnih medijskih servisa. Štaviše, ova oblast se bavi postojanjem i djelotvornošću (samo)regulacije u osiguravanju uredničke nezavisnosti i dostupnosti različitih političkih informacija i stavova, a posebno tokom izbornih perioda.

Ključni mediji u Crnoj Gori su uglavnom nekome politički naklonjeni, i često urednički, a ponekad i ekonomski, zavisni od političkih interesa koji stoje iza njih. Ukupan rezultat za ovu oblast je nepromijenjen u odnosu na prethodnu godinu, iako su indikatori uređivačke autonomije i nezavisnosti upravljanja i finansiranja JMS-a povećali nivo rizika, podstaknuti političkim promjenama nakon parlamentarnih izbora 2020. godine. S druge strane, uvedena je veća kontrola u državnu podršku medijskom sektoru.

Indikator **Politička nezavisnost medija** je zabilježio visok rizik (73%). Političarima je zakonom zabranjeno da budu vlasnici medija, ali su indirektni uticaji u velikoj mjeri prisutni. Veza politike i medija u crnogorskom društvu postala je još očiglednija 2021. godine, ubrzo nakon izbora u avgustu 2020. godine i pada 30-godišnjeg režima lidera veterana Mila Đukanovića i njegove Demokratske partije socijalista. Nova politička struktura u Parlamentu izabrala je novo rukovodstvo nacionalnog javnog emitera RTCG, ranije ozloglašeno bliskog bivšem Đukanovićevom režimu. Kako je dominantno prosrpska opozicija preuzela vlast, još jedan nacionalni emiter, Prva TV, promijenila je uredništvo i dio rukovodstva, gdje se našla čak i bivša poslanica političke partije koja je ušla u vlast. Tokom godine, nekoliko novih akvizicija na tržištu pratilo je sličnu političku liniju. Na primer, kompanija sa stranim kapitalom i srpskim menadžmentom, koju mediji povezuju sa lokalnim prosrpskim političarima, Adria MS, kupila je većinski udio u TV A1 i jednoj lokalnoj radio stanici. S druge strane, lokalni parlament glavnog grada Podgorice, koji i dalje većinski vodi Đukanovićeva partija DPS, pustio je u rad Gradski radio i TV, koja bi trebalo da funkcioniše kao javni medijski servis, ali se ubrzo suočila sa optužbama za pristrasan i pretjerano kritičan stav prema novoj vlasti.

Indikator **Uređivačka nezavisnost** bilježi takođe visok rizik (97%), 9 procentnih poena više nego godinu ranije. Nezavisnost uredništva nije zagarantovana nijednim zakonom ili podzakonskim aktom. Osnivači i vlasnici medija imaju glavnu riječ u izboru glavnog urednika i cjelokupne uređivačke mreže u medijima. Na taj način oni su u mogućnosti da preko sebi lojalnih urednika obezbijede kontrolu nad sadržajem u medijima. Nema poznatog primjera da su Savjet za samoregulaciju ili medijski ombudsmeni ikada javno reagovali kako bi zaštitili uređivačku nezavisnost od političkog uticaja. Percepcija javnosti o uređivačkoj nezavisnosti je takođe veoma niska. Anketa koju je sproveo Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM, iz februara 2021. godine na temu medija i medijskih sloboda, pokazala je da oko 40 odsto građana smatra da mediji rade u interesu političara, odnosno njihovih vlasnika. Isto tako samo 20 odsto građana vjeruje da mediji rade u interesu građana.

Pokazatelj **Audio-vizuelni mediji, onlajn platforme i izbori** ostvario je razultat koji ga svrstava u domen srednjeg rizika (40%), i nešto je niži nego godinu ranije. Regulatorni okvir za pravičnu zastupljenost različitih političkih aktera i stavova u audiovizuelnim medijima, posebno tokom predizbornih kampanja, kao i regulisanje političkog oglašavanja, uglavnom se primjenjuje u praksi. U 2021. godini održano je nekoliko lokalnih izbora, a prema izvještajima o monitoringu regulatora - Agencije za elektronske medije, RTCG, nacionalni JMS jeste obezbijedio uravnoteženu zastupljenost političkih aktera. Međutim, lokalni javni servisi nisu, što je još jednom potvrdilo politički uticaj lokalnih vlasti. Nakon političkih promjena na parlamentarnim izborima 2020. godine, imenovano je novo rukovodstvo RTCG, koje je kao rezultat obezbijedilo politički uravnoteženiju zastupljenost u svom programu. U praksi se često ne sprovodi ni zabrana javnim funkcionerima da zloupotrebjavaju medijske nastupe kao javni funkcioneri za reklamiranje svog političkog programa tokom predizborne kampanje, kako to propisuje Zakon o izboru odbornika i poslanika. Kad je riječ o onlajn medijima i internet platformama, ne postoji nacionalna regulativa koja bi osigurala jednake mogućnosti i transparentnost političkog oglašavanja tokom predizborne kampanje.

Indikator **Državna regulacija resursa i podrška medijskom sektoru** zabilježio je nisku stopu rizika (29%), skliznuvši za 21 procentni poen u odnosu na prethodnu godinu. Ne postoji zaseban zakonski okvir za direktnu pomoć države medijima u Crnoj Gori, ali su uvedene nove dopunske mjere za veću regulaciju ove oblasti. Zakon o medijima (2020) obavezao je organe javnog sektora da svu evidenciju o plaćanju medijima po osnovu oglašavanja i drugih ugovorenih usluga objavljuju na svojoj internet stranici. Efekti ove mjere biće vidljivi kasnije 2022. godine. Država je 2021. godine osnovala Fond za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija i u njega izdvojila 0,09% usvojenog godišnjeg budžeta. Prvi grantovi su dodijeljeni u decembru 2021. godine u fer i transparentnoj proceduri. Još uvijek nema sistematizovanih izvještaja o pomoći pruženoj kao odgovor na krizu izazvanu pandemijom COVID-19. Međutim, medijska istraživanja (Od svakog pomalo ni od kog dovoljno, 2021.) pokazuju da je država tokom 2020. i 2021. godine dala oko 2,5 miliona eura direktne i indirektno pomoći medijima u borbi protiv posljedica krize.

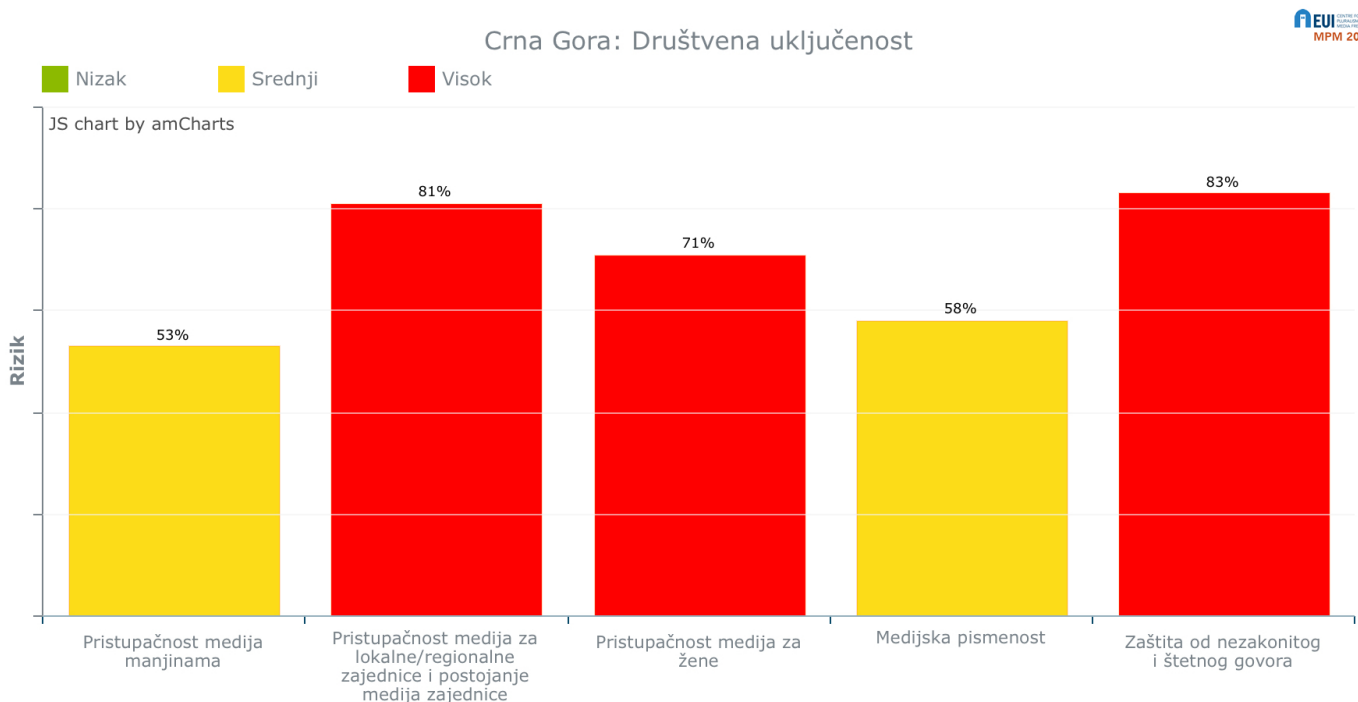
Indikator **Nezavisnost upravljanja i finansiranja JMS-a** nosi ocjenu visokog rizika (83%), što je 16 procentnih poena više u odnosu na prethodnu godinu. Nacionalni JMS je godinama unazad bio pod kontrolom vlade. Izbor Savjeta JMS-a čvrsto je u rukama parlamenta, pa je 2021. godine, nakon parlamentarnih izbora, nova većina imenovala i novi Savjet RTCG, nakon čega je uslijedila i promjena rukovodstva te medijske kuće. Domaći sudovi su 2021. godine proglasili nezakonitim smjene bivših članova Savjeta RTCG, a potom i njegovog rukovodstva od 2018. godine, što je indirektno potvrdilo dosadašnju praksu neopravdanog političkog uplitanja i pritisaka na RTCG.

JMS se prvenstveno finansira iz državnog budžeta. Poseban zakon precizira da se za osnovnu djelatnost nacionalnog PSM-a izdvaja 0,3% BDP-a. Zakonom o elektronskim medijima propisano je da se u budžetu

jedinica lokalne samouprave obezbjeđuje dio novca za "ostvarivanje Ustavom i zakonom zagarantovanih prava građana na informisanje, bez diskriminacije". Nije precizirano koliki procenat budžeta se odvaja za tu svrhu. Takođe ne postoje ni bilo kakve zaštitne mjere koje bi uredile da finansiranje JMS-a adekvatno pokriva misiju javnih servisa ili da ne narušava konkurenciju s privatnim medijima. Javi medijski servisi inače čine 52% ukupnog medijskog tržišta.

3.4. Društvena uključenost (69% - Visoki rizik)

Oblast društvene uključenosti fokusira se na pristup medijima određenih grupa u društvu: manjina, lokalnih i regionalnih zajednica, žena i osoba sa invaliditetom. Takođe se ispituje stanje medijske pismenost u zemlji, uključujući i digitalne vještine cjelokupne populacije. Pored toga, za izdanje MPM-a za 2021. godine, dodat je novi indikator društvene uključenosti kako bi se procijenili novi izazovi koji proizlaze iz korišćenja digitalnih tehnologija - zaštita od ilegalnog i štetnog govora. Zbog ove modifikacije indikatora, treba postupati izuzetno pažljivo pri pravljenju poređenja sa prethodnim izdanjima MPM-a.

Oblas društvene uključenosti ostaje u zoni visokog rizika (69%) uz smanjenje od 4 procentna poena u odnosu na prethodnu godinu. Pozitivan uticaj ostvarilo je osnivanje državnog fonda za podsticanje medijskog pluralizma i raznovrsnosti, što je otvorilo mogućnost za inače nepostojeću podršku lokalnim i regionalnim medijima. Još jedna, iako neznatna, pozitivna promjena je u zastupljenosti žena u upravnom tijelu nacionalnog javnog servisa. S druge strane, prisustvo dezinformacija u medijima održava uzlazni trend pospješeno okruženjem političke nestabilnosti i izostanka sistematskog odgovora države.

Pristupačnost medija za manjine u Crnoj Gori je srednjeg rizika (53%). Javni emiteri imaju zakonsku obavezu da proizvode i emituju programe na jezicima manjina^[10]. U Crnoj Gori su Albanci i Romi jedine manjine čiji se jezici značajno razlikuju od jezika većine. Sadržaj na ova dva jezika emituje se na nacionalnom javnom emiteru RTCG i lokalnom javnom emiteru Radio Ulcinju, jer u opštini Ulcinj Albanci čine većinu stanovništva. Albanci i Romi nemaju pristup privatnim TV i radio stanicama koje imaju nacionalnu frekvenciju, ali postoji nekoliko lokalnih i regionalnih stanica sa programom na albanskom jeziku. Što se tiče pristupa medijima za osobe sa invaliditetom, posebno prilagođeni programi za ovu grupu publike

su na zabrinjavajuće niskom nivou, kako kvantitetom tako i raznovrsnošću. Prvi program nacionalnog JMS-a jedini je televizijski kanal koji pruža sadržaje na znakovnom jeziku, i to samo manji dio centralne informativne emisije. Privatni mediji ne pružaju prevod na znakovni jezik ili audio opis. Izuzetak je Radio Homer, neprofitna kompanija koja proizvodi program za slabovide. Ovaj radio emituje otprilike 3.000 minuta nemuzičkog, informativnog i edukativnog sadržaja sedmično. Znakovni jezik još uvijek nije zakonski regulisan i zvanično priznat u crnogorskom zakonodavstvu.

Pristup medijima za lokalne i regionalne zajednice i postojanje medije zajednice uživa visoki rizik (81%), iako je to za 16 procentnih poena bolji rezultat nego u prethodnom izdanju MPM-a. Mediji zajednice u Crnoj Gori ne postoje, ili barem takav oblik medijskog organizovanja i djelovanja nije predviđen važećim medijskim zakonodavstvom. Ne postoje posebne garancije ili rezervisanja za lokalne/regionalne medije, niti država ima bilo kakve zakonske šeme podrške za lokalne/regionalne medije. 2021. godine, međutim, osnovan je državni Fond za podsticanje medijskog pluralizma i raznovrsnosti medija, koji se finansira sa 0,09% (cca 0,8 miliona eura) tekućeg budžeta (čl. 17–23, Zakon o medijima 82/2020). Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija, koje odlučuje o raspodjeli budžeta za štampane medije i internet izdanja, dodijelilo je u decembru 2021. 309 hiljada eura za 32 odabrana medijska projekta. Preostalih 60 odsto sredstava namijenjeno je komercijalnim i neprofitnim AV medijima, koje će Agencija za elektronske medije distribuirati 2022. godine. Dio sredstava je posebno raspoređen za lokalne i regionalne medije.

Pristup medijima za žene takođe nosi visoki rizik (71%), ali nešto niži nego godinu ranije. Crnogorski javni medijski servis nema politiku rodne ravnopravnosti, a žene zauzimaju jednu trećinu rukovodećih i direktorskih pozicija. Isti procenat žena nalazi se na rukovodećim pozicijama vodećih privatnih televizija. Još je manje žena na pozicijama glavnih urednika, samo dvije od 8 analiziranih vodećih pružalaca vijesti. Žene su nedovoljno zastupljene i u samom sadržaju informativnih emisija. Prema Analizi vidljivosti žena i muškaraca i upotrebe rodno osjetljivog jezika u centralnim vijestima nacionalnih televizija, koju je uradila regulatorna agencija AEM u martu 2021. godine, žene su dale samo 23 odsto emitovanih izjava^[11].

Indikator **Medijske pismenosti** nosi srednji rizik (58%). Zahvaljujući brojnim inicijativama civilnog društva u posljednjih nekoliko godina, podizanju svijesti o opasnosti od dezinformacija, medijska pismenost je ponovo u centru pažnje. Novoizabrana vlada je 2021. godine počela da radi na medijskoj strategiji (2022-2025), koja uključuje programe za podizanje medijske pismenosti. U formalnom obrazovanju medijska pismenost je prisutna kao izborni predmet u drugom ili trećem razredu gimnazije od 2009. godine i izučava se tri semestra na studijama novinarstva državnog univerziteta od 2018. godine. Na nivou srednjih škola, ovaj predmet je pohađalo samo nekoliko stotina od 32 000 učenika svake godine. Nacionalna koalicija za medijsku pismenost je 2021. godine predložila prosvjetnim vlastima da medijska pismenost postane izborni predmet u svim srednjim i osnovnim školama u Crnoj Gori. Odgovarajući na inicijativu, Republički zavod za školstvo preporučio je uvođenje medijske pismenosti za završne razrede osnovnih škola. Zavod je već obučio oko 150 nastavnika medijske pismenosti, a više njih je dobilo neformalnu obuku kroz inicijative civilnog sektora, koje je većinom pokrenuo Institut za medije Crne Gore. Još uvijek je teško procijeniti efekat ovih inicijativa i sagledati njihov uticaj na nivo rizika za indikator.

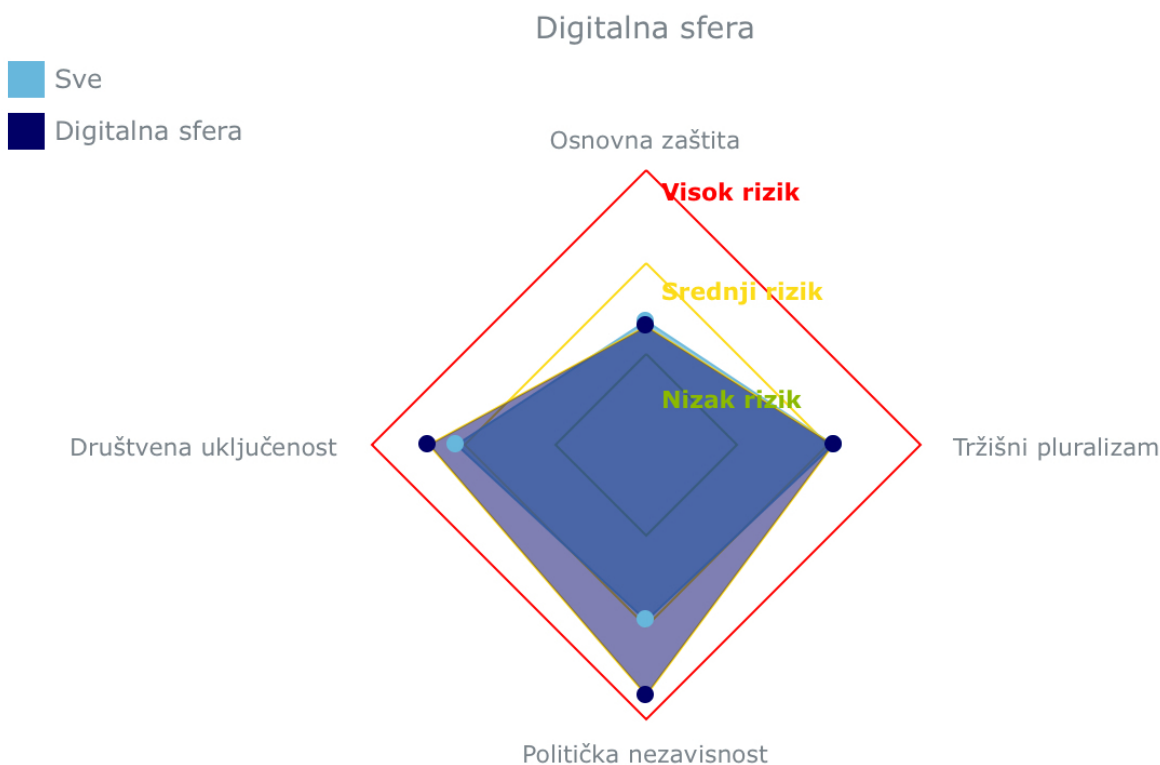
Indikator **Zaštita od nezakonitog i štetnog govora** bilježi visoki rizik (83%), nešto viši nego prošle godine. U Crnoj Gori, dezinformacije su snažno prisutne kao oruđe u unutrašnjem političkom nadmetanju koje je posebice koristila dugogodišnja vlast na čelu sa DPS-om da diskredituje svoje protivnike. Iako je režim predvođen DPS-om promijenjen krajem 2020. godine, a vladu su formirale dominantno prosrpske stranke, duboke podjele u društvu nastavile su da podstiču propagandni rat. Na primjer, tokom kampanje za lokalne izbore u Nikšiću u martu 2021. godine, intenzitet dezinformacija je bio podjednako visok^[12]. Takve političke

kampanje često promovišu etničke podele i istorijski revizionizam, čemu pomaže i snažno prisustvo srpskih i ruskih medija.

Mehanizmi samoregulacije su vrlo ograničeni i neefikasni, a država je pokušala da suzbije dezinformacije primjenom krivičnog djela „izazivanje panike i nereda“ (čl. 398. KZ). Tokom 2021. godine nadležni su krenuli u izradu srednjoročne medijske strategije i izmjenu seta medijskih zakona koji bi regulisali ovu oblast. Strateški pravci u ovom procesu su jačanje medijske pismenosti i trenutno jedva postojeće samoregulacije. Postoje indicije da je ovakav pristup poželjan, jer istraživanja ^[13] pokazuju da više od polovine građana ili nije upoznato sa pojmom "lažne vijesti" ili ne znaju šta on znači. Osim toga, tek manje od četvrtine građana vjeruje da može prepoznati lažne informacije.

4. Pluralizam u online okruženju: procjena rizika

Crna Gora: Oblasti rizika za medijski pluralizam

JS chart by amCharts

CEVI
CENTRE FOR MEDIA
PLURALISM AND
HIGH FREEDOM
MPM 2022

Osnovna zaštita (43% - srednji rizik)

Područje Osnovne zaštite u onlajn okruženju bilježi srednji rizik, bez značajnih razlika u odnosu na oflajn medije i prošlogodišnji rezultat. Što se tiče slobode izražavanja, internet mediji se tretiraju jednako kao tradicionalni krovnim Zakonom o medijima (82/2020). I prava i ograničenja postavljena su u skladu sa međunarodnim standardima, ali mehanizmi za sprječavanje nelegalnog, uvrijedljivog ili obmanjujućeg sadržaja na mreži pokazuju se nedostatnim. Onlajn mediji dužni su blokirati neprimjerene komentare korisnika, te obrisati komentare koji nisu u skladu sa zakonom ili internim pravilima medija u roku od 60 minuta. Svi korisnici se mogu žaliti na sadržaj komentara, a medij je dužan da pismenim putem odgovori u roku od 12 sati.

Prvostepeni sud je u maju 2021. godine donio prvu odluku kojom se dosuđuje odšteta u predmetu protiv Vlade koja je na svojoj službenoj internet stranici objavila podatke o osobama koje su podvrgnute mjerama samoizolacije u proljeće 2020. godine u jeku COVID19 pandemije. Djelo je proglašeno kršenjem ustavnog prava na privatnost od strane Ustavnog suda u julu 2020. Nekoliko stotina takvih tužbi je trenutno u postupku pred sudovima.^[14]

Slučajevi ugrožavanja sigurnosti novinara na internetu u posljednjih nekoliko godina su sve češći. U 2021. godini zabilježeno je 7 slučajeva prijetnji novinarima i medijima putem društvenih mreža uključujući prijetnje smrću. U 2020. godini bila su 4 takva slučaja, a u 2019. samo 1. I novinarke su bivaju žrtve internet prijetnji. Urednica Parlamentarnog kanala Radio-televizije Crne Gore (RTCG) Slavica Kruščić Vasović je u junu 2021. godine prijavila policiji da putem elektronske komunikacije prima uvredljive poruke, fotografije i eksplicitni video sadržaj. Počinitelj je uhapšen pod prekršajnom prijavom (Građanska alijansa, 2021).

Iako je najavljen 2019. godine, još uvijek ne postoji zakon koji sadrži eksplicitna pravila o zaštiti novinara i njihovih podataka od nezakonitog nadzora od strane policijskog i bezbjednosnog sektora a koji bi transponovao odredbe Opšte uredbe o zaštiti podataka o ličnosti (GDPR). Osim toga, početkom 2021.

godine pokrenute su krivične istrage protiv bivšeg šefa Agencije za nacionalnu bezbjednost i nekoliko službenika Agencije zbog navodnog nezakonitog praćenja predstavnika bivših opozicionih stranaka, lidera Srpske pravoslavne crkve i dvojice novinara (Jovanović, 2021.) .

Prema zvaničnoj statistici, 2021. godine 80,8% domaćinstava je imalo pristup internetu, dok je njegova prosječna brzina iznosila 40,14 Mbps, što Crnu Goru svrstava na 57. mjesto u svijetu.

Neutralnost mreže još nije posebno tretirana u crnogorskom zakonodavstvu. Nema dokaza da su država ili ISP-i arbitrarno filtrirali, blokirali ili uklanjali onlajn sadržaj ili usluge.

Tržišni pluralizam (68% - visok rizik)

U digitalnom okruženju, rizik po tržišni pluralizam je visok i uvećan je za 8 procentnih poena u odnosu na procjenu iz prethodne godine. Zakon o medijima (2020) obavezuje i digitalne medije da „omoguće jednostavan, neposredan i trajan pristup podacima o pravnim i fizičkim licima koja direktno ili indirektno imaju više od 5% udjela u osnivačkom kapitalu medija“, pod prijetnjom kazne u iznosu od 1.000 do 8.000 eura. Očividno je, međutim, da se ta zakonska norma u praksi ne poštuje u potpunosti, jer još uvijek postoje onlajn mediji sa značajnom publikom koji rade bez odgovarajućeg impressuma. Na primjer, portal IN4S (www.in4s.net) navodi kubanskog boksera Félix Savona kao svog glavnog urednika.

Nadzorno tijelo nadležno za vođenje registra onlajn medija je Ministarstvo državne uprave, digitalnog društva i medija, osnovano u decembru 2020. godine, ali takav javni registar još uvijek nije formiran.

Nije moguće izračunati veličinu tržišta onlajn informativnih medija u zemlji, jer oni često posluju u okviru većih kompanija, ne nužno u medijskom sektoru, a njihov poslovni učinak se ne prijavljuje zasebno. Takođe, oni registrovani od strane NVO ili privatnih lica ne podnose finansijske izvještaje u registar Uprave prihoda i carina, što je jedini raspoloživi izvor informacija o poslovanju.^[15] Zakonske odredbe o medijskoj koncentraciji, kako je to propisano relevantnim Zakonom o elektronskim medijima, ne obuhvataju onlajn medije.

U poslovanju, online mediji se uglavnom oslanjaju na prihode od oglašavanja. Nijedan lokalni onlajn medij nema pretplatu, a alternativni izvori prihoda u Crnoj Gori su veoma ograničeni. Online mediji su u mogućnosti da se takmiče za državna sredstva za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija, zajedno sa tradicionalnim medijima. U 2021. godini 32 onlajn medija dobila su ovu vrstu podrške.

Politička nezavisnost (91% - visok rizik)

Neki od najuticajnijih onlajn medija poznati su po svojim otvorenim političkim preferencijama i političkoj kontroli. Oni koji se smatraju podržavaocima bivšeg režima u vlasništvu su biznismena bliskih Demokratskoj partiji socijalista na čijem je čelu predsjednik države Milo Đukanović. Njih karakteriše nedostatak izvještaja o korupciji i krivičnim djelima vezanim za vršenje vlasti, kao i oštre kritike političkih rivala. S druge strane, internet portali In4S i Borba, pod direktnim su uticajem političkih partija koje se smatraju prosrpskim i proruskim. 2021. njihova politička pristrasnost bila je najočitija u izbornim periodima. Analiza medijskog izvještavanja uoči lokalnih izbora u Nikšiću (mart 2021. godine), koju je uradio Digitalni forenzički centar^[16], pokazuje da su portali CDM i Analitika snažno podržavali partiju DPS, a Borba i IN4S prosrpsku opoziciju. Njihov izveštaj čak ukazuje da su klasteri onlajn medija organizovani prema političkim opredjeljenjima djelovali organizovano i pod stranim uticajem, uglavnom iz Srbije.

Kada su u pitanju izbori, ne postoji propis koji bi osigurao jednake mogućnosti i transparentnost političkog oglašavanja u onlajn medijima tokom predizborne kampanje. Političko oglašavanje na onlajn platformama je takođe u velikoj mjeri neregulisano. Jedina primjenjiva regulativa je ona društvene mreže Facebook uvedena u avgustu 2020. godine koja zahtijeva da svi politički oglasi prođu autorizaciju oglašivača i da sadrže podatke o tome ko je platio oglas ("Paid by").

Zakon o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja obavezuje političke stranke da o troškovima izborne kampanje izvještavaju Agenciju za sprječavanje korupcije, koja potom izvještaje stavlja na uvid javnosti. Nakon lokalnih izbora u Nikšiću (mart 2021.) i Herceg Novom (maj 2021.) izvještaji koje je objavila Agencija sadrže samo ukupne iznose utrošene na dvije povezane kategorije – internet oglašavanje i oglašavanje putem banera/online portala. Nemoguće je, međutim, reći kako je novac potrošen na onlajn platformama.

Istraživači civilnog sektora (Lokalni izbori od regionalnog značaja, 2021.) ukazuju na štetne procese u onlajn sferi koji bi mogli uticati na ponašanje birača, identifikovanjem lažnih stranica, grupa i profila koji dijele politički motivisan sadržaj, a koji u mnogim slučajevima sadrži neprikladan i klevetnički sadržaj.

Društvena uključenost (79% - visok rizik)

U ovoj oblasti digitalni rezultat je 26 postotnih poena viši nego godinu prije, uglavnom zbog nedostatka odgovarajućeg odgovora na širenja dezinformacija i govora mržnje na internetu. Nova državna uprava (od kraja 2020. godine) prekinula je praksu hapšenja novinara zbog objavljivanja lažnih vijesti, ali nije uspjela pronaći odgovarajući način za rješavanje ovog problema. Prethodno su nadležni pribjegavali krivičnom gonjenju distributera lažnih vijesti pod optužbom da su "izazivali paniku i nered" (član 398. Krivičnog zakona), kao najprimenjivije zakonsko rješenje. Građanskom inicijativom^[17] pokušava se osporiti ova praksa pred Ustavnim sudom, uz argument da krivično djelo „izazivanje panike i nereda“, kojim se „lažna vijest“ sankcioniše kao vid klevete, odstupa od pravnog poretka Crne Gore jer nosi zatvorsku kaznu i formulacije koje odstupaju od međunarodnih standarda slobode izražavanja.

Samoregulatorni mehanizmi su veoma ograničeni i neefikasni, pogotovo što Crna Gora nema nijedno samoregulatorno tijelo koje bi okupilo značajno članstvo i time značajno doprinijelo unapređenju i profesionalnih standarda. Raskrinkavanje.me je od avgusta 2020. godine zajedno sa agencijom France-Presse (AFP) postao dio nezavisnog programa provjere činjenica u Crnoj Gori koji je pokrenula društvena platforma Facebook.

Govor mržnje kažnjiv je i prema medijskom i krivičnom zakonu, ali je i dalje veoma prisutan, posebno na društvenim mrežama, i pogađa etničke i vjerske grupe, manjine i žene. Podaci policije pokazuju^[18] da su u periodu od 1. novembra 2019. do 15. aprila 2021. godine pokrenuta 64 predmeta u vezi sa izazivanjem nacionalne, vjerske i rasne mržnje, izazivanjem panike i nereda i ugrožavanjem sigurnosti na internetu.

Međutim, dosadašnja kaznena praksa nije doprinijelo suzbijanju govora mržnje. U izvještaju o napretku Crne Gore ka članstvu u EU za 2021. godinu, Evropska komisija je istakla da su incidenti etnički i vjerski motivisanih napada, zločina iz mržnje i govora mržnje i dalje u porastu.

Kancelarija zaštitnika ljudskih prava i sloboda takođe je zabilježila povećan broj pritužbi na govor mržnje (2019:1, 2020:7, sep. 2021:13). Kancelarija ombudsmana navodi^[19] da se u daleko većem broju slučajeva građani umjesto formalnog podnošenja pritužbi raspituju o dostupnim mehanizmima da se komentar koji percipiraju kao govor mržnje što prije ukloni sa društvenih mreža ili portala. Trenutno, nijedan od državnih organa nema mandat da prati društvene mreže ili komentare na internet portalima, te stoga nije moguće kvantifikovati, analizirati i sistematski suzbijati incidente govora mržnje na društvenim mrežama.

5. Zaključci

Osnovna zaštita

Dugi sudski postupci umanjuju efikasnost procesuiranja prekršaja protiv slobode izražavanja, a veliki broj žalbi ukazuje na neefikasnost mehanizama slobodnog pristupa informacijama.

Preporuke

- **Dalje jačanje institucionalnih kapaciteta Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama, kao i relevantnog regulatornog okvira.**

Politička nezavisnost

Postojeća zakonska rješenja omogućavaju političkoj moći da kontroliše javne medijske servise na nacionalnom i lokalnom nivou. Direktno i djelimično neregulisano finansiranje iz državnog i lokalnih budžeta dovodi JMS-e u zavisan položaj. Politički uticaj na komercijalne medije je takođe snažan, bez raspoloživih mehanizama zaštite uredničke i novinarske autonomije od vlasničkih i komercijalnih uticaja koji opet mogu biti politički motivisani.

Preporuke

- **U Zakon o nacionalnom javnom servisu RTCG trebalo bi uvesti zaštitne mjere u pogledu izbora članova Savjeta kako bi se spriječio uticaj političkih vlasti na njihov rad i posredno izbor rukovodilaca i uređivačkih timova u JMS-u.**
- **Zakonom o elektronskim medijima treba dalje definisati način i obim finansiranja lokalnih javnih emitera iz opštinskih budžeta, te uvesti zaštitne mjere koje bi spriječile politički uticaj na izbor rukovodstva lokalnih JMS-a.**
- **Ojačati ulogu urednika i definisati uslove za njihovo imenovanje i razrješenje kroz medijsko zakonodavstvo. Osim toga, medijsko zakonodavstvo treba da predvidi sankcije za nepoštovanje profesionalnih i programskih standarda.**
- **U Pravilnik o predizbornom oglašavanju uvesti jasan skup pravila i ograničenja za transparentno praćenje kampanja na internetu i društvenim medijima kako bi se ograničio neprimjeren politički uticaj.**

Tržišni pluralizam

Transparentnost medijskog vlasništva je ograničena, posebno u slučajevima medija koji su osnovani stranim kapitalom, i onlajn medija. Pravila o nelegalnoj medijskoj koncentraciji ne obuhvataju onlajn medije, što predstavlja rizik za tržišnu konkurenciju i transparentnost.

Preporuke

- **Ministarstvo nadležno za rad medija ili drugi relevantni organ treba da uspostavi registar**

stvarnih vlasnika medija.

- **Proširiti horizontalna i međumedijska pravila o nedozvoljenoj medijskoj koncentracije na onlajn medije. Takođe bi bilo preporučljivo uspostaviti jedinstveni registar vlasništva za sve medije i jedinstveno regulatorno tijelo koje bi pratilo poštovanje pravila o unakrsnom vlasništvu.**
- **Uvesti pravila u finansiranju javnih medija koja bi uzela u obzir ne samo veličinu državnog budžeta već i obim medijske industrije, a u cilju očuvanja tržišne konkurencije i medijskog pluralizma.**

Društvena uključenost

Dezinformacije i govor mržnje u onlajn medijima i društvenim mrežama su veoma prisutni, a državni organi ne pružaju adekvatno rješenje za suzbijanje ovih pojava. Društvena uključenost medija ograničena je nedostatkom sadržaja namijenjenog osobama sa invaliditetom i nedovoljnom zastupljenošću žena.

Preporuke

- **Uvesti obavezu monitoringa sadržaja onlajn medija kako bi regulator mogao da identifikuje i sankcioniše nezakonit sadržaj u onlajn medijima.**
- **Ojačati saradnju medijskih institucija i organa za sprovođenje zakona u borbi protiv govora mržnje. Uspostaviti saradnju nacionalnih medijskih institucija i globalnih internetskih i društvenih platformi kako bi se olakšalo prepoznavanje i prevencija širenja uvredljivih i ilegalnih medijskih sadržaja.**
- **Unaprijediti nastavne planove i praktične programe u formalnom i neformalnom obrazovanju novinara i drugih medijskih profesionalaca**
- **Podstaci osnivanje i rad medija zajednice, i posebno medija namijenjenih ranjivim i marginalizovanim društvenim grupama, novcem iz državnog fonda za medijski pluralizam i raznovrsnost medija.**
- **Usvojiti politiku rodne ravnopravnosti u javnim medijima i obaveznu kvotu programa za osobe sa invaliditetom.**

6. Napomene

- [1] Shodno izmjenama i dopunama Zakona o medijima (82/2020), država će od 2021. godine u Fond za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija izdvajati najmanje 0,09 odsto javnog budžeta za finansiranje projekata komercijalnih i neprofitnih medija koji imaju za cilj povećanje obima, strukture i raznovrsnosti programskih sadržaja posvećenih tematskim oblastima od javnog interesa.
- [2] Zakon o elektronskim medijima, Službeni list Crne Gore br. 046/10 od 6. avgusta 2010. godine, 040/11 od 8. avgusta 2011. godine, 053/11 od 11. novembra 2011. godine, 006/13 od 31. januara 2013. godine, 055/16 od 17. avgusta 2016. godine, dostupno na: <http://aemcg.org/wp-content/uploads/2011/11/Electronic-Media-Low-17.08.2016.pdf>
- [3] Zakon o medijima, Službeni list CG, br. 82/2020, dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/101e4ce0-3a5e-4c04-a81a-5287551a6a82?version=1.0>
- [4] Krivični zakon Crne Gore, Sl. list RCG, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i Službeni list CG, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 41/2015, 2017 i 49/2018, dostupno na: https://www.legislationline.org/download/id/8406/file/Montenegro_CC_am2018_en.pdf
- [5] Analiza Sindikata medija Crne Gore (TUMM) „Činjenicama protiv tužbi – deset godina dekriminalizacije klevete u Crnoj Gori“ iz februara 2021. godine pokazalo je da su za desetogodišnji period od kada je kleveta dekriminalizovana, mediji tuženi čak 210 puta u ukupnom iznosu od 3 miliona eura. Međutim, konačni naloženi iznos od strane prvostepenih sudova bio je oko 90% manji od traženog.
- [6] Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o slobodnom pristupu informacijama usvojen je u decembru 2021. godine. <https://www.gov.me/sr/član/kabinet-usvoji-nacrt-zakona-o-izmjenama-zakona-o-slobodnom-pristupu-informacijama>
- [7] Poglavlje III Zakona o sprječavanju korupcije („Službeni list CG Broj 53/14), koji je donijet 2014. godine, a stupio na snagu 2016. godine, uređuje postupak podnošenja prijave zviždača, način odlučivanja o njoj i postupak zaštite zviždača. Kompletan tekst zakona dostupan je ovdje: https://www.rai-see.org/php_sets/uploads/2021/04/RAI-Law-on-Prevention-of-Corruption-Montenegro-EN.pdf
- [8] Jelena Jovanović, Peruničić opet pod lupom zbog prisluškivanja, vijesti.me, dostupno na: <https://www.vijesti.me/vijesti/crna-hronika/571561/perunicic-opet-pod-lupom-zbog-prisluskiivanja>
- [9] Resorno ministarstvo je u 2021. godini podržalo 22 medijska projekta s ciljem informisanja javnosti o COVID vakcinaciji sa 150 hiljada eura i pružilo pomoć komercijalnim medijima u plaćanju radiodifuzne naknade u iznosu od 377 hiljada eura.
- [10] Zakonom o elektronskim medijima (055/16, 2016) propisano je da javni emiter treba da ostvaruje javni interes, između ostalog, tako što „proizvodi i emituje programe na jezicima manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica na područjima na kojima žive“ (čl. 74, st. 6). Takođe se navodi da javni emiteri treba da „proizvode i emituju programe koji izražavaju crnogorski nacionalni i kulturni identitet, te kulturni i etnički identitet manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica“ (čl. 74, st. 5).
- [11] Link: aemcg.org/wp-content/uploads/2021/03/Analiza-vidljivosti-zena-i-muskaraca-mart-2021.pdf
- [12] Zastave i dezinformacije bitnije od programa za građane, CDT, <https://www.raskrinkavanje.me/analize/zastave-i-dezinformacije-bitnije-od-programa-za-gradane/>
- [13] Mediji i medijske slobode, CEDEM, <https://www.cedem.me/en/publications/empirical-research/other-opinion-polls/send/32-ankete-javnog-mnjenja/1995-media-and-media-freedom>
- [14] <https://www.slobodnaevropa.org/a/obestecenje-crna-gora-spisak-kovid-samoizolacija/31624362.html>
- [15] Istraživanje Sindikata medija „Socijalno-ekonomski položaj medijskih radnika 2021“ navodi da je u 2021. postojalo 109 novinskih portala od kojih su 78 bili izvorni onlajn mediji. Od toga, poslovni podaci za 2020. bili su dostupni samo za njih 48. Njihovi ukupni prihodi iznosili su milion i 479 hiljada eura.
- [16] Lokalni izbori od regionalnog značaja, Digitalni forenzički centar, 2021,

<https://dfcme.me/en/publications/other-publications/>

- [17] Saopštenje povodom primjene krivičnog djela „izazivanje panike i nereda“ i zatvaranja novinara tom prilikom, Akcija za ljudska prava, 2020, <https://www.hraction.org/2020/01/13/saopstenje-akcije-za-ljudska-prava-povodom-primjene-krivicnog-djela-izazivanje-panike-i-nereda-i-zatvaranja-novinara-tim-povodom/>
- [18] Poziv na linč: Rat riječima prijeti delikatnoj ravnoteži Crne Gore, Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2021/08/02/call-to-lynch-the-war-of-words-threatening-montenegros-delicate-balance/>
- [19] Milica Bogdanović, Nacionalni regulatorni i samoregulatorni okvir protiv govora mržnje i dezinformacija: <https://seenpm.org/wp-content/uploads/2021/12/Factsheet-Montenegro-Resilience-project.pdf>

7. Reference

- Agencija za elektronske medije Crne Gore (2021), Analiza vidljivosti žena i muškaraca i upotrebe rodno osjetljivog jezika u centralnim vijestima nacionalnih televizija, mart 2021, <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2021/03/Analiza-vidljivosti-zena-i-muskaraca-mart-2021.pdf>
- Akcija za ljudska prava, Saopštenje povodom primjene krivičnog djela „izazivanje panike i nereda“ i zatvaranja novinara tom prilikom, (2020), [www.hraction.org/2020/01/13/saopstenje-akcije-za-ljudska-prava-povodom-primjene-krivicnog-djela-izazivanje-panike-i-nereda-i-zatvaranja-novinara-tim-povodom/](http://www.hrraction.org/2020/01/13/saopstenje-akcije-za-ljudska-prava-povodom-primjene-krivicnog-djela-izazivanje-panike-i-nereda-i-zatvaranja-novinara-tim-povodom/)
- Bešić, M. (2021) Mediji i sloboda medija u Crnoj Gori, CEDEM, www.cedem.me/publikacije/istrazivanja/ostala-istrazivanja/send/31-ostala-istrazivanja/1993-mediji-i-medijske-slobode-u-crnoj-gori
- Bogdanović, M. (2021) Nacionalni regulatorni i samoregulatorni okvir protiv govora mržnje i dezinformacija, 2021 seenpm.org/wp-content/uploads/2021/12/Factsheet-Montenegro-Resilience-project.pdf
- Camović Veličković M., Laković Konatar B. (2021) Činjenicama protiv tužbi – Deset godina od dekriminalizacije klevete u Crnoj Gori, Sindikat medija Crne Gore, sindikattedija.me/en/publications/facts-v-lawsuits-ten-years-od-dekriminalizacije-klevete-u-crnoj-gori/
- Camović Veličković M., Laković Konatar B. (2021), Indikatori nivoa slobode medija i bezbjednosti novinara 2020, Sindikat medija Crne Gore, sindikattedija.me/en/publications/indicators-of-the-level-of-medijska-sloboda-i-novinari-sigurnost-2020/
- Krivični zakon CG, Sl. list RCG, 70/2003, 13/2004, 47/2006 i Sl. list CG, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013 2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015, 44/2017 i 49/2018
- Evropska komisija, Izvještaj o Crnoj Gori 2021, ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/montenegro-report-2021_en
- Impact report 21. (2021) Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija <https://wapi.gov.me/download-preview/e7c18ac5-affa-4837-ad59-19d265ab861f?version=1.0>
- Investitor.me (2019), Koliko Google i Facebook zarađuju u Crnoj Gori, investitor.me/2019/05/30/koliko-google-i-facebook-zaradjuju-u-cg-poreska-uprava-se-priprema-za-uvodjenje-digitalnog-poreza/
- Jovanovic, J. (2021) Poziv na linč: rat riječima prijeti delikatnoj ravnoteži Crne Gore, Balkan insight, balkaninsight.com/2021/08/02/call-to-lynch-the-war-of-words-threatening-montenegros-delicate-balance/
- Lokalni izbori regionalnog značaja, Digitalni forenzički centar, 2021, <https://dfcme.me/nasa-izdanja/ostale-publikacije/>
- Muric, D. (2021), Zastave i dezinformacije bitnije od programa za građane, CDT, www.raskrinkavanje.me/analize/zastave-i-dezinformacije-bitnije-od-programa-za-gradane/
- Po 300 eura građanima Crne Gore sa javne liste 'kovid izolovanih' (2021), Radio Slobodna Evropa, www.slobodnaevropa.org/a/obestecenje-crna-gora-spisak-kovid-samoizolacija/31624362.html
- Radovic, M. Srbijanovic, A, Muric, A, Kasic Sutkovic, M. (2021) Izvjestaj o sudskim postupcima za napade na novinare, Građanska alijansa, gamn.org/wp-content/uploads/2021/12/GA-Izvjestaj-o-sudskim-postupcima-za-napade-na-novinare.pdf

Posebna zahvalnost na intervjuima:

Olivera Nikolić, v.d. direktorice Instituta za medije Crne Gore

Anđela Radovanović, programska menadžerka u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore

Nevena Kovačević, Savez slijepih Crne Gore

ANEKS I. ISTRAŽIVAČKI TIM ZEMLJE

Ime	Prezime	Pozicija	Institucija	MPM2022 CT Lider
<i>Daniela</i>	<i>Brkić</i>		<i>nezavisna istraživačica</i>	X

ANEKS II. GRUPA EKSPERATA

Ovu grupu čine stručnjaci sa značajnim znanjem i priznatim iskustvom u oblasti medija. Uloga Grupe stručnjaka bila je da pregleda odgovore državnog tima u 16 varijabli od 200 koje čine MPM2022. Konsultovanje stavova priznatih stručnjaka imalo je za cilj da maksimizuje objektivnost odgovora datih na varijable čija bi se evaluacija mogla smatrati subjektivnom, a time se osigurala tačnost konačnih rezultata MPM-a. Međutim, važno je naglasiti da konačni izvještaj o zemlji ne mora nužno da odražava pojedinačne stavove stručnjaka koji su učestvovali. On predstavlja samo stavove državnog tima koji je prikupio podatke i koji je autor izvještaja.

Ime	Prezime	Pozicija	Institucija
<i>Vuk</i>	<i>Vuković</i>	<i>docent, producent</i>	<i>Fakultet dramskih umjetnosti</i>
<i>Vesna</i>	<i>Rajković Nenadić</i>	<i>programska koordinatorka</i>	<i>Institut za medije Crne Gore</i>
<i>Goran</i>	<i>Đurović</i>	<i>izvršni direktor</i>	<i>Media centar</i>
<i>Milan</i>	<i>Radović</i>	<i>programski direktor</i>	<i>Građanska alijansa</i>
<i>Boris</i>	<i>Jevrić</i>	<i>pomoćnik direktora</i>	<i>Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost</i>
<i>Mihailo</i>	<i>Jovović</i>	<i>programski direktor</i>	<i>Dnevne novine Vijesti</i>
<i>Jadranka</i>	<i>Vojvodić</i>	<i>pomoćnica direktora</i>	<i>Agencija za elektronske medije</i>

Izveštaj istraživačkog projekta
Izdanje -
jul 2022

doi:10.2870/874640
ISBN:978-92-9466-309-2
QM-09-22-305-0E-N

Publications Office
of the European Union

